

Organizacijske težave pri vzpostavljanju gozdnega reda¹

Edvard REBULA*

Izvelek:

Rebula, E.: Organizacijske težave pri vzpostavljanju gozdnega reda. Gozdarski vestnik, št. 10/2000. V slovenščini, cit. lit. 10.

V prispevku obravnavamo težave in njihove vzroke, ki nastajajo pri organizaciji vzpostavljanja gozdnega reda v sedanjih organizacijah gozdarstva v Republiki Sloveniji. Okoli leta 1970 so začeli pri Gozdnem gospodarstvu Postojna racionalizirati dela pri vzpostavljanju gozdnega reda. Gozdni red so vzpostavljali v dveh stopnjah: minimalni in popolni. O tem je odločal načrtovalec del, ki je drevje odkazal in tudi odgovarjal za posledice svojih odločitev. Delež sečišč z minimalnim gozdnim redom je dosegal 75-80 %. Stopnja gozdnega reda je bila enotna za celo sečnospravilno enoto in vse drevesne vrste. Za tako delo so izdelali ustrezne delovne normative. Gozdni red so vzpostavljali zaradi različnih namenov (funkcij gozdnega reda). Če je bilo na sečišču potrebno zadostiti varstveni, pomlajevalni ali socialni funkciji, je bila določena vzpostavitev popolnega gozdnega reda, sicer se je pa povsod drugod vzpostavljali minimalni gozdni red. Pozneje so začeli racionalizirati delo pri gozdnemu redu tudi drugod po Sloveniji. Pri tem so spreminjali obseg opravil minimalnega in popolnega gozdnega reda in ga prilagajali svojim potrebam. Tudi merila, kaj je popolni gozdni red in zakaj se vzpostavlja ter kako naj izgleda sečišče, so se oblikovala precej različno. Te razlike so se še povečale po reorganizaciji gozdarstva v Sloveniji, ko so ločili načrtovalca in izvajalca del in določili, da se popolni gozdni red vzpostavlja povsod. Tako stanje povzroča, da sta obseg opravil in količina potrebnega dela za vzpostavitev gozdnega reda precej različna po gozduogospodarskih območjih in da se zahteve za vzpostavljanje gozdnega reda razlikujejo med zasebnimi in državnimi gozdovi. Vse to povzroča vrsto težav pri organizaciji dela.

Dodatne težave nastajajo zaradi delovnih normativov in z njimi povezane možnosti zaslužka delavcev. Veljavni normativi so bili izdelani v okoliščinah, ko se je popolni gozdni red vzpostavljali redko. Zato so premalo upoštevani dejavniki, ki odločajo o obsegu in težavnosti tega dela, zlasti vejnatos, vpliv največjih debelin drevja ter težji pogoji prehodnosti sveta. Zaradi tega delavci, ko delajo na sečiščih s popolnim gozdnim redom, zaslužijo znatno manj.

Organizacijske težave pri vzpostavljanju gozdnega reda nastajajo tudi zaradi različnih določil v državnih predpisih. Predlagani so ukrepi za izboljšanje stanja.

Ključne besede: sečnja, gozdni red, organizacija dela.

1 OPREDELITEV PROBLEMA

Z gozdnim redom mislimo na vzpostavitev določenega (predpisanega, načrtovanega) stanja na sečišču po opravljeni sečnji in spravlilu.

Okoli leta 1970 so začeli pri Gozdnem gospodarstvu Postojna racionalizirati dela pri vzpostavljanju gozdnega reda. Gozdni red so vzpostavljali v dveh stopnjah: minimalni in popolni. Za tako delo so izdelali tudi ustrezne normative. V Pravilniku o normah in normativih iz l. 1980 sta stopnji gozdnega reda opredeljeni takole:

- Minimalni gozdni red: očistiti vse spravlilne poti in smeri. Vse veje in vrhe spraviti na tla. Izdelati vse polomljeno in poškodovano drevje. Za tako delo je čas zajet v osnovnem normativu.
- Popolni: poleg opravil, zajetih v minimalnem gozdnem redu, narediti še: zložiti vse veje in druge ostanke na kupe. Kupi morajo biti izven spravlilnih smeri. Rešiti

vse povite osebke mladja in gošče. Ta gozdni red vzpostavimo na vsej površini delovne enote.

Za vzpostavitev popolnega gozdnega reda dodajamo osnovnemu normativu: za iglavce 32 %, za listavce 30 %."

Določila o beljenju panjev v pravilniku ni bilo, ker so takrat povsod belili vse panje iglavcev in bresta.

Pozneje so začeli racionalizirati delo pri gozdnemu redu tudi drugod po Sloveniji. Pri tem so spreminjali obseg opravil minimalnega in popolnega gozdnega reda in ga prilagajali svojim potrebam. Tudi merila, kaj je gozdni red in zakaj se vzpostavlja, so se oblikovala po območjih precej različno. Zato so nastale velike razlike v zahtevah, kako naj izgleda sečišče z zahtevanim popolnim ali delnim gozdnim redom po sečnji in spravlilu. Tudi mnenja, kdaj naj se vzpostavi zahtevani gozdni red, so bila po območjih precej različna. Te razlike so ostale tudi po reorganizaciji gozdarstva v Sloveniji, ko so ločili načrtovalca in izvajalca del ter določili, da se povsod vzpostavlja popolni gozdni red.

Različna gledanja na potrebnost vzpostavljanja gozdnega reda, posebno pa še merila, kaj vse mora biti narejeno pri popolnem gozdnem redu, povzročajo, da

* dr. E. R., univ. dipl. inž. gozd., Kraigherjeva 4, 6230 Postojna, SLO

¹ Prispevek je bil predstavljen na strokovni delavnici Gozdni red, 26. 11. 2000 na Hrušici

sta obseg opravil in količina potrebnega dela za vzpostavitev gozdnega reda precej različna po gozdnogospodarskih območjih in da se zahteve za vzpostavljanje gozdnega reda razlikujejo med zasebnimi in državnimi gozdovi. Vse to povzroča vrsto težav pri organizaciji dela.

Razlika med popolnim in minimalnim gozdnim redom je zlaganje vej in drugih sečnih ostankov (lubje letne sečnje iglavcev) na kupe. Lubja ni več, zato se vsa diskusija, razmišljanja in razhajanja v bistvu zožijo le na vprašanja:

- Ali naj se zлага veje na kupe ali ne?
- Kakšni naj bodo ti kupi po velikosti in sestavi (kaj zgoraj, kaj spodaj ali zakrito)?
- Kje zložiti te kupe?

Dotatne težave nastajajo zaradi delovnih normativov in z njimi povezane možnosti zaslužka delavcev. Veljavni normativi so bili izdelani v okoliščinah, ko se je popolni gozdni red vzpostavljala skoraj izjemoma. Zato so premalo upoštevani dejavniki, ki odločajo o obsegu in težavnosti dela pri vzpostavljanju gozdnega reda, zlasti vejatost, vpliv največjih debelin drevja in težji pogoji prehodnosti sveta. Zaradi tega delavci (sekači in delavci pri spravilu lesa), ko delajo na sečiščih s popolnim gozdnim redom, zaslužijo znatno manj, kot če bi delali brez gozdnega reda.

Naštetim organizacijskim težavam se pridružuje še razmislek o smotnosti vzpostavljanja popolnega gozdnega reda na vseh sečiščih. To opravilo stane v povprečju okoli 5-6 % prodajne cene lesa, na sečiščih z zelo debelimi in vejnati drevjem pa lahko doseže tudi do 10 %. To pa je že več kot polovica sredstev, ki jih porabijo za gojenje gozdov, ali pa 20-30 % cene lesa na panju.

Vse navedeno kaže na težave, ki nastajajo v slovenskem gozdarstvu zaradi vzpostavljanja popolnega gozdnega reda na vseh sečiščih. Zato nastaja potreba po ponovni presoji o smiselnosti takega dela. Kaže pa se tudi potreba po natančnejši, predvsem pa enotni (za vso Slovenijo) opredelitvi, zakaj je potrebno izvajati gozdni red in kakšen naj bo obseg opravil (kaj vse je treba narediti) pri vzpostavljanju določene stopnje gozdnega reda.

2 ZAKAJ IZVAJAMO GOZDNI RED?

Različne stopnje gozdnega reda vzpostavljamo predvsem zato, da bi s tem preprečili nastajanje škod zaradi škodljivcev v gozdu, da bi omogočili nasemetev in rast pmladka ali pa da bi pridobili določene

koristi. Zato lahko trdimo, da želimo z gozdnim redom doseči določene namene ali funkcije gozdnega reda. Skozi zgodovino sta se potreba po gozdnemu redu in pomenu gozdnega reda spreminjala.

Najprej so gozdni red enačili z redom v gozdu. Da bi zadostili tej zahtevi, so vse poškodovane drevje posekali in vse sečne ostanke zložili na kupe. Tako je bil gozd urejen, lepo je izgledal, lovce (gospodo), v našem času pa tudi obiskovalce, sečni ostanki niso motili pri njihovem početju. To funkcijo gozdnega reda lahko imenujemo lepoto ali estetsko. Malo zlobno pa ji lahko rečemo tudi kozmetična. Večina (nestrokovnih) obiskovalcev gozda po izvedbi te funkcije presoja delo v gozdu in s tem vse delo gozdarjev.

Razvojno gledano se je za lepoto funkcijo najbrž uveljavila najprej varovalna. S to funkcijo zagotavljamo, da se zaradi "nereda" v gozdu ne razmnožijo škodljivci ali bolezn. Sem lahko štejemo tudi pomen gozdnega reda za preprečevanje nastanka in širjenja gozdnih požarov. Na delavnici o gozdnem redu na Hrušici je to funkcijo opredelila M. Jurc (2000). O pomenu in ustreznosti zlaganja sečnih ostankov na kupe v naših razmerah pa je bilo skoraj vse povedano v razpravah in polemiki o tem vprašanju pred skoraj 50 leti v Gozdarskem vestniku (TREGUBUV 1947, BLEIWEIS 1953, ŠLANDER 1953 in WRABER 1953).

V večini gozdov, kjer naj bi vzpostavljali popolni gozdni red, je najpomembnejša pomlajevalna funkcija gozdnega reda. Z njo zagotavljamo, da sečni ostanki na sečišču ne ovirajo (lahko celo pospešujejo) nasemenitve in razvoja mladja. Podoben, toda znatno širši namen - zajema tudi tlotvorne procese in erozijo tal - ima tudi gospodarjenje s sečnimi ostanki, kot ga je v delavnici opredelil Ž. Košir (2000). To funkcijo gozdnega reda smo označili kot ekološko.

Že dolgo je zelo pomembna tudi ergonomska vloga gozdnega reda. Gre za to, da vzpostavljamo gozdnega reda sekača odteguje od dela z motorno žago (sekač krajši čas dela z njo in zmanjšuje delež tega časa v delavnici) in tako neposredno zmanjšuje škodljive vplive motorne žage in preobremenitve dela z njo. Vedeti pa je treba, da je vzpostavljanje gozdnega reda sedaj telesno najnapornejše opravilo sečnje. To vlogo je na delavnici o gozdnem redu opredelil M. Lipoglavšek (2000).

Zadnje čase je zelo pomembna tudi socialna funkcija gozdnega reda. Tu gre za vlogo, ki jo imajo sečni ostanki za običajnega obiskovalca (gobarja, rekreativca, sprehajalca) gozda. Z gozdnim redom lahko pospešujemo ali oviramo dostop v gozd in pri obiskovalcu usmerjamo vtis o delu v gozdu.

Vsekakor bi zgornji spisec funkcij gozdnega reda

lahko še razširili, odvisno od razčlenjevanja in podrobnosti zajemanja posameznih funkcij.

Po pomembnosti gozdnega reda za gospodarjenje z gozdovi in za doseganje posameznih ciljev gospodarjenja lahko funkcije gozdnega reda uvrščamo v:

- nujne, ki morajo biti zagotovljene,
- pomembne, za katere sodimo, da je bolje in smotno, če so zagotovljene, in
- ostale, indiferentne, ki na doseganje ciljev gospodarjenja ne vplivajo.

Pomembnost funkcij ni absolutna in opredeljena sama po sebi ter povsod enaka. Odvisna je od sestave in zgradbe sestoja, razvojne faze, klimatskih razmer, ciljev gospodarjenja in drugih vplivov. Spreminja pa se tudi časovno. O pomembnosti posamezne funkcije in zagotovitvi njenega doseganja na določenem sečišču mora odločati strokovnjak, ki vse to pozna. To je običajno sestavljalec (s potrebnim sodelovanjem vseh ustreznih strokovnjakov v gozdarski organizaciji) podrobnega gojitvenega načrta. Ta mora tudi nadzirati izvedbo del in ugotoviti, ali je doseženo, kar je načrtoval. Razumljivo je, da mora pri tem upoštevati stroške (vložek) za vzpostavljanje gozdnega reda in koristi od tega dela (izložek, output). Prav tako odgovarja za posledice, ki lahko nastanejo zaradi opustitve popolnega gozdnega reda.

3 NORMIRANJE DELA IN DOSEGANJE ZASLUŽKOV PRI VZPOSTAVLJANJU POPOLNEGA GOZDNEGA REDA

O stanju na področju normiranja del pri pridobivanju gozdnih sortimentov, v glavnem o pomanjkljivostih normativov, je pravkar izšla podrobna analiza (REBULA 2000) in tu ne bomo ponavljali vseh ugotovitev. Omejili se bomo le na določila, ki urejajo gozdni red.

Omenili smo že, da je vzpostavljanje različnih stopenj gozdnega reda že upoštevano v delovnih norma-

tivih sečnje. Čas za vzpostavljanje minimalnega gozdnega reda je že zajet v osnovnem normativu, pri vzpostavljanju popolnega gozdnega reda pa osnovnemu normativu dodajajo določen delež. Ta delež se po "državnih" normativih giblje med 15 in 30 %, odvisno od vrste sečnje, drevesne vrste in vejnatiosti drevja. Določeni delež velja za vse debeline drevja. V praktični rabi se ti deleži zelo razlikujejo po posameznih gozdnogospodarskih družbah.

Takoj lahko ugotovimo dvoje:

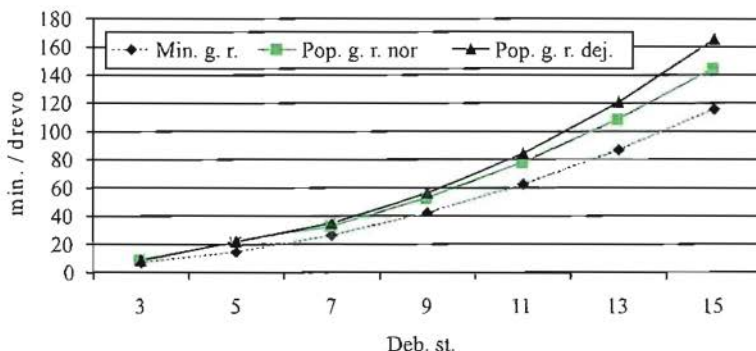
1. Pribitki časa za popolni gozdni red so bistveno nižji (20-50 %), kot so bili določeni v normativih del pri GG Postojna (32 % za iglavce in 30 % za listavce ob upoštevanju vejnatiosti drevja v osnovnem normativu), od koder izhaja večina normativov.

2. Dejanski delež časa za vzpostavljanje popolnega gozdnega reda ni nikjer enak za vse debeline drevja. Spreminja se z debelino drevja, največkrat delež z rastjo debeline progresivno narašča.

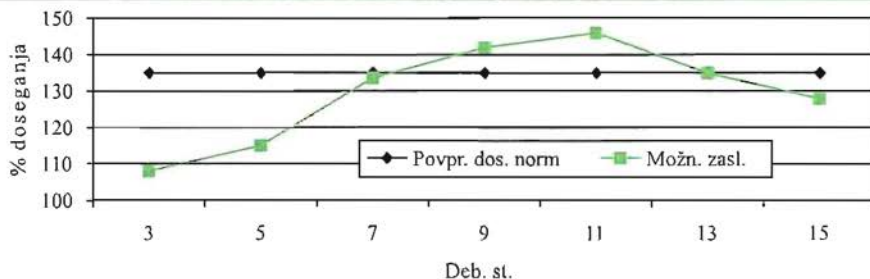
Stanje smo ponazorili na grafikonu 1. Kratice pomenijo: min. g. r. = normativ sečnje z minimalnim gozdnim redom, pop. g. r. nor. = normativ sečnje s popolnim gozdnim redom pri 25-odstotnem pribitku za gozdni red, pop. g. r. dej. = tak bi moral biti dejanski normativ za te razmere.

Vidimo, da bi morali biti dejanski normativi pri nižjih debelinah nekoliko nižji, pri višjih višji in pri najdebelejšemu drevju znatno višji. Ponovno naj poudarimo, da so normativi pri zelo debelem drevju negotovi. To velja tako za osnovni normativ kot za pribitke.

Veljavni normativi so izdelani tako, da povprečni sekač pri sečnji z minimalnim gozdnim redom in 100-odstotnem doseganju norme v 8-urnem delavniku ni preobremenjen s škodljivimi vplivi motorne žage. Zato ima v normativu vračunanega veliko dodatnega časa, ki ga običajno ne izrabi. Dela intenzivneje in tako zlahka preseže normo. Računi pokažejo, da povprečen sekač s 7 urami prebitimi na sečišču, in z 1,5

Grafikon 1: Delovni normativi sečnje iglavcev

Grafikon 2. Povprečno doseganje norm in možnost zaslужka pri sečnji z minimalnim gozdnim redom

ure dodatnih in pomožnih časov, v povprečju preseže normo za kakih 35 %. V tem primeru je povprečna možnost zaslужka 135-odstotna.

Za ugotavljanje točnosti in v nekem smislu pravičnosti normativov ugotavljamo njihovo povprečno doseganje. To je tehniška mera. Ugotavljamo jo kot povprečje vsega dela v neki enoti. Delavec pa pravičnost normativov spremlja bolj subjektivno in ugotavlja, kakšna je možnost zaslужka v določenih okoliščinah znotraj določenega normativa. Gre za relativna merila (več, manj), kje več ali lažje zaslūži, npr. pri debelem ali drobnem drevju, pri minimalnem ali popolnem gozdnem redu, pri redčenjih ali končnih sekah ipd. Gre za nenatančnosti ali premajhne prilagodljivosti normativov danim okoliščinam, ki nastajajo zaradi njihove "povprečnosti", izravnavanja krivulj, omejenosti tabel, nizov ali pa zaradi načina normiranja (npr. pribitki) in drugih podrobnosti, ki jih normativi ne morejo zajeti. Delavec pa jih zazna pri delu in se pokažejo pri zaslūžku. Kako se to kaže pri gozdnemu redu, smo prikazali na grafikonu 2 za sečnjo z minimalnim gozdnim redom in na grafikonu 3 za sečnjo s popolnim gozdnim redom.

Na grafikonu 2 vidimo, da ima delavec pri sečnji z minimalnim gozdnim redom pri povprečnem preseganju norme za 35 % možnost zaslужka pri drobnem

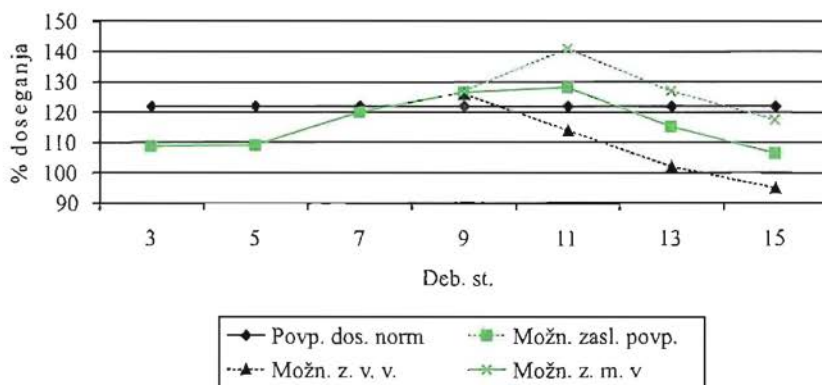
drevju znatno nižjo kot pri srednjih debelinah. Tu se zaslūžek giblje okoli 120 % osnovne urne postavke, pri srednjih debelinah je zaslūžek okoli 140-145 % in pri najdebelejšemu drevju zaslūžek ponovno pade.

Na grafikonu 3 vidimo, da sta povprečno doseganje norm in možnost zaslужka pri sečnji s popolnim gozdnim redom znatno nižja (za kakih 10-15 %) kot pri minimalnem gozdnem redu. Tudi tu je največja možnost zaslужka pri srednjih debelinah drevja. Na grafikonu smo dodali še ocenjeno možnost zaslужka pri debelem drevju velike (v. v.) in male (m. v.) vejnatosti. Vidimo, da vejnatost zelo močno vpliva na možnost zaslужka in doseganje norm.

Opozoriti moramo, da so ponazoritve na grafikonu 1-3 ocene, dobljene s preračunavanji podatkov snemanj sečnje in izdelave, ki so bili osnova za izdelavo veljavnih "državnih" normativov.

Zaključimo lahko, da sekači pri sečnji s popolnim gozdnim redom ob večjem naporu veliko manj zaslūžijo. Zlasti še pri debelem in vejnatem drevju. Danes je to pomembnejše kot v času nastajanja normativov, ker sekajo sekači v povprečju znatno debelejša drevja, ki je običajno tudi bolj vejnato.

Razumljivo je, da se sekači takemu delu upirajo. To povzroča težave pri organizaciji dela, ki se običajno

Grafikon 3. Povprečno doseganje norm in možnost zaslужka pri sečnji s popolnim gozdnim redom

odražajo v kakovosti vzpostavljenega gozdnega reda. Sekač ima svoj prav in končno doseže svoje. Običajno težavo rešijo tako, da dopustijo slabšo kakovost vzpostavljenega gozdnega reda. Gozd tako plača pomanjkljivo organizacijo dela.

Podrobneje smo obravnavali le težave v zvezi s popolnim gozdnim redom pri sečnji. Sečišče pa mora ostati urejeno tudi po pravilu posekanega lesa. Tako nastajajo težave z gozdnim redom tudi pri spravilu. Kakšne so, poznajo le praktiki. Najbrž niso nič manjše kot pri sečnji. S stališča traktorista in drugih delavcev pri spravilu lesa pa so še bolj pereče. Ti delavci v normativih nimajo vgrajene varovalke o preobremenitvi, kot jo imajo sekači, zato težje dosegajo normative in je možnost zasluzka zato manjša.

Če bodo na večini sečišč še naprej vzpostavljali popolni gozdni red, bi bilo smotneje izdelati normative dela sečnje in spravila s popolnim gozdnim redom. Tako bi odpadle težave s pribitki.

4 POVZETEK, ZAKLJUČKI IN PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE STANJA

Odločitev, da se pri sečnji v slovenskih gozdovih povsod vzpostavlja popolni gozdni red, je povzročila vrsto težav pri organizaciji del pridobivanja sortimentov. Težave nastajajo zaradi pomanjkljive in neenotne (različne po gozdnogospodarskih območjih) opredelilne funkcij gozdnega reda, zaradi nedorečenosti, kje in zakaj naj se vzpostavlja popolni gozdni red, in zaradi zelo različnih stališč, kaj vse mora biti narejeno za popolni gozdni red in kako naj sečišče izgleda po končanem spravilu. Pomanjkljiva so merila za presojo pri načrtovanju in kontroli izvedbe vzpostavljanja gozdnega reda. Prav tako so neustrezna merila za vrednotenje dela delavcev in izračunavanje stroškov pri opravljanju teh del. Tudi sedanja organiziranost gozdarstva, ko sta načrtovanje in kontrola izvedbe ločena (pri Zavodu za gozdove) od izvajanja del (zasebniki, izvajalske družbe), znatno prispeva k organizacijskim in drugim težavam ter stroškom dela. Organizacijske težave nastajajo tudi zaradi navad, predpisov in normativov del, ki so nastali v drugačnih okoliščinah dela v gozdu in gozdarstvu in ki so ostali v veljavi še danes.

Posledice takega stanja se kažejo v nepotrebnem zapravljanju sredstev, neustreznem gozdnem redu na sečiščih, nezadovoljstvu delavcev, sporih med strokovnjaki Zavoda za gozdove na eni strani in zasebnimi

lastniki ter strokovnjaki izvajalskih družb na drugi. Vse to povzroča nepotrebne in velike stroške, trenja in napetosti pri delu, konflikte, spore ipd. Zato so dosežki pri delu manjši, kot bi lahko bili. Vse to plača gozd, dokler še zmore.

Za izboljšanje stanja predlagamo:

1. Popravek in poenotenje predpisov, ki zadevajo gozdni red. Ti morajo dopuščati (omogočati) vzpostavljanje različnih stopenj gozdnega reda, ustrezno ciljem gospodarjenja in okoliščinam v gozdu. Določila morajo biti dovolj natančna, nedvoumna, vendar ne toga in morajo dopuščati dovolj manevrskega prostora za strokovno presojo in usklajevanje.

2. Na ustreznih delavnicah z manjšim številom najodgovornejših delavcev Zavoda za gozdove, izvajalskih družb in drugih ustreznih strokovnjakov (fakulteta, GIS, ministrstvo) v različnih sestojnih in drugih okoliščinah po Sloveniji izoblikovati enotne kriterije za vzpostavljanje ustreznih stopenj gozdnega reda (definiirati potrebo), določiti obseg del za posamezno stopnjo gozdnega reda in določiti merila za presojo ustreznosti opravljenega dela. Kriterije čim podrobneje opredeliti in opisati.

3. Izdelati normative dela, ki bodo ustrezali sedanjim zahtevam in okoliščinam dela.

4. Na ustreznih seminarjih (delavnicah) seznaniti strokovnjake območnih enot Zavoda za gozdove in izvajalskih družb s kriteriji in določili točk 2 in 3 ter jih naučiti njihove rabe.

Viri

- Bleiweis, S., 1953. Zlaganje vejevja na kupe ali razmetavanje po poseki? - GozdV, 11, s. 50.
- Jurc, M., 2000. Pomen izvajanja gozdnega reda pri obvladovanju pošlabnikov. - Referat delavnica, Gozdni red, Hrušica.
- Košir, Ž., 2000. Upoštevanje gozdnih združb pri gospodarjenju s sečnimi ostanki. - Referat delavnica, Gozdni red, Hrušica.
- Lipoglavšek, M., 2000. Ergonomski vidiki vzpostavljanja gozdnega reda. - Referat delavnica, Gozdni red, Hrušica.
- Rebula, E., 2000. Študij dela - nič boljše kot pred letom? - GozdV, 58, s. 316-321.
- Šlander, J., 1953. Zlaganje vejevja na kupe ali razmetavanje po poseki? - GozdV, 11, s. 51.
- Tregubov, V., 1948. Umetni čisti sestoji so nevarni. - GozdV, 5, s. 105.
- Wraber, M., 1953. Ravnanje s sečnimi odpadki v gozdu z biološkega vidika, GozdV, 11, s. 104.
- ..., Normativi in norme Gozdnega gospodarstva Postojna 1980. in 1987. leta.
- ..., 1999. Odredba o določitvi normativov za dela v gozdovih, Uradni list Republike Slovenije, št. 11, s. 956, Ljubljana.